

проходците ще се умножават, особено ако им бъдат създадени по-добри условия. Умножаването на първопроходците от своя страна ще доведе до възвръщане на живителните сокове на ромската общност и до последващото ѝ излизане от маргинализацията. Този процес обаче минава, както показва изследването, задължително през по-високите степени на образователната система и тук водеща е ролята на нейните първопроходци.

Резултатите от изследването по всяка вероятност ще предизвикат множество дебати в ромската общност. Нашето убеждение обаче е, че те ще дадат една много по-ясна представа за първопроходеца и явлението първопроходство от една страна, от друга страна - ще сложи на място тези ромски лидери, които в желанието си да управляват съдбините на ромската общност, задържат развитието ѝ и пречат на влизането на модерността в нея.

Заедно с това обаче искрено се надяваме, че тези които демокрацията е призвала да взимат решенията, свързани с ромите и тяхната равнопоставена интеграция в обществото, ще станат по-чувствителни към процесите вътре в нея и ще предлагат пътища за задействане на вътрешно-общностните механизми за оцеляване и развитие, вместо да налагат готови решения, които общността не припознава като свои.

Не е за пренебрегване и общоизвестният факт, че ромският проблем е не само проблем на България. Със задействането на вътрешно-общностните ресурси чрез подпомагане на ромите първопроходци държавните институции и неправителствените ни организации ще дадат своя съществен принос за развитие не само на ромската общност у нас. Те ще покажат на европейските ни партньори един нов подход в решаването на ромската проблематика и в рамките на Европейския съюз.

И накрая, но не на последно място, дебело трябва да подчертаем, че пълноценното включване в обществото е въпрос на осъзнат личен избор на всеки негов представител. За да се стигне до възможността за избор обаче е необходимо да се мине през дълъг път на образование, узряване, възпитаване, съпреживяване, но и на сепепознаване и самоуважение. Когато този процес узрее до степен, при която жизненото и творческото пространство на даден индивид се нуждае от нови хоризонти, тогава идва моментът на прекрачването. Стратегиите, програмите и плановете на различните институции, както и на НПО, които работят за прекрачването в новата среда и за успешното адаптиране и реализиране в нея трябва да бъдат насочени към отделната личност, самоопределяща се като принадлежаща към ромската общност, а не към общността изобщо. Само ром, който достатъчно добре познава и уважава света на мнозинството, но познава и уважава не по-малко и собствените си културни устои, може да намери своето истинско място в обществото, да устои на асимилационните му стремежи и да бъде уважаван за различието, което носи и привнеса като собствен принос в общия интеграционен процес.

По всичко изглежда, че първопроходците от ромската общност и близкото им обкръжение се вписват твърде добре в стратегиите, програмите и плановете за бъдеща по-успешна работата в тази насока и усилията на държавни институции и НПО трябва да бъдат насочени към тях. Едновременно с това обаче, не трябва да се забравя, че инвестирането в тази посока цели задействането на вътрешно-общностните ресурси за справяне с проблемите на оцеляването и развитието на най-бедната, уязвимата и маргинална част от общността.